

стандартам, передбачає застосування концептуального моделювання та розробку каталогу об'єктів геоданих. Використовуючи сучасні засоби моделювання та структурування даних розроблена концептуальна модель Кадастра природних лікувальних ресурсів. В статті наведено результати створення каталогу класів об'єктів бази геоданих Кадастра, описана структура елементів каталогу для об'єктів та атрибутів, подано доменні значення та зв'язи. Результати представлених розробок можуть бути використані при створенні фізичної моделі бази геоданих Кадастра природних лікувальних ресурсів.

Ключові слова: база геопросторових даних, каталог класів об'єктів, Державний кадастр природних лікувальних ресурсів, мінеральні води, концептуальна модель, геоінформаційні системи, інфраструктура просторових даних.

Abstract:

A.Liashchenko, E. Zaharchenko. CONCEPTUAL MODELING AND PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF THE SPATIAL DATABASES OF THE CADASTRE OF NATURAL HEALING RESOURCES

Data in the system of conducting the State inventory of natural healing resources are preserved mainly in unstructured form. Accumulated information is not used efficiently. Data that has a structured form prefers fast updates, high speed updates, processing, and visualization. The use of GIS technologies together with object-relational database management systems provide an opportunity for high-quality and efficient storage, processing, analysis and visualization of geospatial information. In accordance with the modern methodology of geospatial data organization at the stage of database design, a conceptual modeling of data with cataloging of research objects is carried out. The result of this phase is the conceptual schema of the geodata database and the directory of the geodata database objects. The purpose of the article is to describe the conceptual schema of the database, the description of the structure and the Catalog of classes of objects of the base of the geodata of natural healing resources. Conceptual model allows you to outline the boundaries of the subject area, identify its main essence, the relationship between them.

Each type of natural healing resources (mineral waters, mud, limestone and lakes, bishofite, ozokerite, seacoast, landscapes) is a separate class of objects. Non-spatial object classes are attributive data on qualitative, quantitative indicators, information on the subject of business, licensing. The relationship between classes is modeled in the form of associations that use the key fields of the corresponding attributes. All attribute fields have status: basic, non-core, and service. The catalog of objects classes contains a set of data in accordance with the list of data included in the State inventory of natural healing resources. Provides additional data that can complement the description of objects in the geodatabase. The catalog is presented in the form of an information table with the characteristics of each class, a list of attributes, data types, units of measure, domains and associations. Data types can have text, numeric, logical formats. For attributes that have a list of defined definitions, domains of admissible values are provided. Each geospatial object stores an abstract Geometry data type that provides information about the geographic location of an object.

The maintenance of the State inventory of natural healing resources in the system of the Infrastructure of geospatial data of Ukraine is based on application of GIS technologies and object-relational DBMS. A conceptual scheme and a catalog of classes of objects of the geospatial data set of the State Cadastre of natural healing resources will be based on physical modeling in the environment of an object-relational database management system.

Key words: geospatial database, object class catalog, state cadastre of natural healing resources, mineral water, conceptual model, geoinformation systems, geospatial data infrastructure.

Надійшла 17.04.2019 р.

УДК 911.3: 338.48

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.30>

Віктор СОКОЛОВСЬКИЙ, Інна ЩОГОЛЄВА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

В статті розглянуто сутність екологічного туризму та передумови його розвитку на природоохоронних територіях. Визначено проблеми розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях України. Досліджено потенціал природоохоронних територій Середнього Придніпров'я та його використання в екологічному туризмі. Визначено основні напрямки екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я та обґрунтовано перспективи його розвитку в регіоні.

Ключові слова: екологічний туризм, природоохоронні території, природно-заповідний фонд (ПЗФ), Середнє Придніпров'я.

Постановка проблеми. Поступове виснаження природних ресурсів, зумовлене зростанням обсягів та умовами їх споживання, ініціювало зміни в суспільстві, яке почало приділяти значну увагу проблемам, пов'язаним з

наколишнім середовищем. Саме екологічна відповідальність спрямовує діяльність людей в напрямку мінімізації її впливів на оточуюче середовище. Туризм є джерелом низки екологічних проблем, які пов'язані зі збільшенням

туристичних потоків, більш інтенсивним споживанням різноманітних ресурсів, зокрема природних.

Аналіз еволюції окремих напрямків туризму дозволив констатувати, що зародження екотуризму доцільно пов'язувати з утворенням перших природоохоронних територій. Головна причина його появи полягає у пошуку гармонійних форм існування та розвитку, що дає змогу, з одного боку, зберегти довкілля, а з іншого – використовувати його як основу для економічного зростання. Такий підхід є досить актуальним щодо розвитку туризму на природоохоронних територіях.

На теперішній час екологічний туризм є одним із перспективних секторів туристичної індустрії. Внаслідок загострення екологічної ситуації та зростання популярності ідей охорони навколишнього середовища, серед туристів виник попит на так звані «зелені» подорожі. За офіційними статистичними даними ВТО, вони займають сьогодні від 7-20% загальних поїздок. Згідно з прогнозами ВТО, екологічний туризм входить до п'яти основних стратегічних напрямків розвитку туризму на період до 2020 року, саме тому дослідження тенденцій розвитку екотуризму в Україні набуває важливого значення та актуальності [17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичну базу розвитку екологічного туризму, в тому числі на природоохоронних територіях, формувалась завдяки працям таких науковців, як О. Бейдик, Т. Божук, Н. Габчак [1], В. Гетьман [2,3], М. Депутат [4], О. Дмитрук [5], О.Король, С. Кузик, М. Кукурудза [8], О. Любіцева, А. Пахля, Л. Погребняк [18], М. Поколодна, О. Савіцька [18], Н. Савіцька [18], В. Смаль [18], І. Смаль [19], Г. Сорокіна, Ю. Стадницький, М. Травкіна [20], П. Царик [21], Л. Царик [21].

Дослідженням перспективних напрямків організації екологічного туризму в межах Кіровоградської та Черкаської областей присвячено праці багатьох вчених, зокрема О. Браславської, А. Домаранського, О. Колотухи, С. Конякіна [7], П. Курмаєва, В. Липчанського, В. Мирзи-Сіденко [9], В. Новикової, Ю. Оноїка, К. Побиванець, Ю. Савченко, Л. Скрипник, О. Сонька, Т. Стрижевської, В. Шикеренця. Але, не зважаючи на істотний науковий доробок, деякі питання потребують більш поглибленого вивчення.

Метою дослідження є визначення перспектив розвитку екологічного туризму в межах природоохоронних територій Середнього Придніпров'я. Досягнення мети передбачає вирі-

шення наступних завдань:

- розкрити сутність екологічного туризму та надати характеристику його ресурсної бази;
- надати характеристику основних напрямків використання природоохоронних територій для організації екологічного туризму;
- проаналізувати загальну структуру, чисельність та особливості рекреаційного використання природоохоронних об'єктів Середнього Придніпров'я;
- визначити передумови подальшого розширення ресурсного потенціалу екологічного туризму в досліджуваному регіоні;
- обґрунтувати перспективні напрямки екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я.

Дослідження перспектив розвитку екологічного туризму в межах природоохоронних територій Середнього Придніпров'я, проводилося за допомогою порівняльно-географічного, картографічного та аналітико-статистичних методів.

Виклад основного матеріалу. Екологічний туризм – порівняно нове поняття в туристичній галузі. Уперше його запропонував у 1983 р. мексиканський архітектор та економіст Гектор Цебаллос-Ласкурейн, який під поняттям «екологічний туризм» розуміє поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи, яке дозволяє поєднувати відпочинок з вивченням флори й фауни для їх подальшого захисту [22].

Україна має значний потенціал для розвитку екотуризму. Площа рекреаційних територій в Україні становить 12,8% території країни, але розвиток природно-заповідних територій гальмується внаслідок недостатнього державного фінансування. Фінансові проблеми не є виключними, тому що існує певний перелік проблем, що ускладнюють розвиток екологічного туризму на природоохоронних територіях України, а саме:

- недосконалість моніторингу природоохоронних територій;
- відсутність природоохоронного статусу у природних комплексів та об'єктів, які потребують збереження та охорони;
- затримки зі створенням адміністрацій об'єктів ПЗФ та відведенням земель;
- нерозвинута інфраструктура;
- брак маршрутів і програм для екологічних турів на цих територіях;
- недостатня кількість професійних кадрів, що спеціалізуються на екологічних турах;
- недостатня інформованість споживачів про екологічні тури;

- недосконалість механізму залучення місцевих жителів до надання послуг з екологічного туризму.

Екологічний туризм – це особливий напрямок рекреаційної діяльності з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище та його окремі компоненти, що пов'язаний із пізнанням природи та спрямований на збереження екосистем. Тобто, екологічний туризм є концепцією туристичної діяльності, метою якої є збереження природних ландшафтів. Така характеристика екологічного туризму повністю співпадає з цілями природоохоронної діяльності на міжнародному, державному, регіональному і місцевому рівнях. Екологічний туризм, який провадиться на природоохоронних територіях, може стати моделлю використання екосистем у режимі збереження.

Тісні зв'язки еколого-туристичної та природоохоронної діяльності закріплені на законодавчому рівні, що дозволяє поєднувати рекреаційно-туристичне природокористування з охороною природи. Так, у статті 9 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» відображено, що одним із видів використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого цим законом та іншими законодавчими актами [15].

Значна різниця між фінансовими потребами природоохоронних територій та наявними коштами проявляється у виникненні постійних загроз для біорізноманіття. Вирішення проблеми фінансової стійкості природоохоронних територій вимагає розробки та впровадження стратегії розвитку об'єктів ПЗФ яка б передбачала систематичне введення в дію цільових механізмів отримання доходів з метою доповнення бюджетних дотацій на систему об'єктів ПЗФ, а також вдосконалення системи управління ними, яке гарантуватиме ефективне використання потоків доходів. Як показує світова практика організації екологічного туризму, одним з найперспективніших варіантів досягнення сталого розвитку природоохоронних територій є виділення в їх межах спеціальних рекреаційних зон, які й є головними осередками створення екологічних маршрутів з метою отримання додаткових доходів об'єктами ПЗФ. Також світова та національна практика свідчить про те, що туристична галузь тісно пов'язана з природоохоронними територіями. Більшість туристичних маршрутів в Україні містять у своєму складі той чи інший об'єкт

ПЗФ, адже вони є найбільш унікальними природними осередками, завдяки яким створюються туристичні продукти, особливо екологічного спрямування. В свою чергу, екологічний туризм на певній території вкрай залежний від рівня збереження унікальних або типових для регіону природних об'єктів чи явищ.

Земельний кодекс України виділяє окрему категорію земель рекреаційного призначення. Землі окремих категорій природно-заповідного фонду є одночасно землями природоохоронного та рекреаційного призначення. Це стосується біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заповідних урочищ, пам'яток природи, дендрологічних парків, зоологічних парків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Крім того, зонування природно-заповідних територій здійснюється згідно з вимогами Закону України «Про природно-заповідний фонд», але при зонуванні національних природних парків враховуються рекомендації Міжнародного союзу охорони природи (МСОП), а біосферних заповідників – принципи Севільської стратегії.

В межах експериментальних проектів активізації екологічного туризму на природоохоронних територіях, важливим напрямком діяльності є формування екологічних туристичних маршрутів та екологічних стежок. Для проведення таких екотурів слід розробляти відповідну програму, яка передбачала б режим проведення екскурсій, правила поведінки, чисельність туристичних груп, частоту відвідувань одних і тих же місць (протягом року, сезону, місяця). Найважливішим принципом під час організації природоохоронних територій є встановлення їх місткості, тобто тієї кількості відпочиваючих, що може одночасно перебувати на території з урахуванням допустимої щільності на одиницю його площі, а також природних умов території. Правильно організована еколого-туристична діяльність сприятиме регулюванню антропогенного навантаження на природні екосистеми як об'єкти екологічного туризму.

Система природоохоронних територій світу включає майже 30 350 об'єктів площею 13232275 км² [19, с.168]. Найбільш поширеною формою організації природоохоронних територій є національні парки, які займають 5% території суші. Найвищий показник частки природоохоронних територій у загальній площі країни мають Еквадор, Ісландія, Норвегія, Кенія, Танзанія, Зімбабве, Нова Зеландія, де він перевищує 10%. Абсолютним світовим ре-

кордсменом у цій справі є Коста-Ріка, де 25% території країни має природоохоронний статус [18, с.168].

Україна станом на 2000 рік мала 11 національних парків, частка яких у площі країни становила трохи більше відсотка. Площа всіх природоохоронних територій становить близько 5%. Це дуже далеко від показника 12%, рекомендованого Всесвітньою комісією з навколишнього середовища, як передумови сталого розвитку та охорони екологічної різноманітності і збереження генетичного фонду [18-19]. На початок 2019 року в Україні створено 45 національних парків площею 1240 тис. га, а частка природоохоронних територій становить близько 8%. В національних парках та заповідниках діють більше 50 музейних закладів та сформована мережа з майже 150 еколого-освітніх стежок загальною довжиною понад 678 км. Крім того, екологічні стежки прокладені й у межах величезної кількості природно-заповідних об'єктів місцевого рівня.

В різних регіонах України показник заповідності коливається від 2 до 15%, при цьому, в одинадцяти областях України він становить всього 2-5%, у дев'яти областях має середні значення – 5-10%, і тільки у п'яти областях та місті Києві – близький або перевищує 10-15%.

Щодо аналізу стану екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я, можемо констатувати, що регіон має унікальний ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму, адже з 11 категорій природно-заповідного фонду України тут наявні 9, відсутні лише ботанічні сади та біосферні заповідники. Хоча, відповідно до програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, передбачалось створення Українського лісостепового біосферного заповіднику на базі Канівського природного заповідника, але проект указу не був погоджений власниками та розпорядниками земель [12].

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01.01.2019 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8307 території та об'єктів загальною площею 4,37 млн. га в межах території України. З них на території Середнього Придніпров'я розташовано 773 об'єкти ПЗФ, що складає 9,28% загальнодержавного фонду (табл. 1).

Таблиця 1

Природо-заповідний фонд Середнього Придніпров'я (одиниць, станом на 01.01.2019 року)

Об'єкти природо заповідного фонду	Всього	в т.ч. значення	
		державного	місцевого
Заповідники	1	1	-
Національні парки	2	2	-
Регіональні ландшафтні парки	3	-	3
Заказники, з них:	336	26	310
ботанічні	88	10	79
гідрологічні	122	2	120
ентомологічні	12	-	12
загальнозоологічні	14	1	13
іхтіологічні	1		1
ландшафтні	77	9	68
лісові	9	1	8
орнітологічні	12	3	9
Пам'ятки природи, з них:	251	8	243
ботанічні	145	1	144
геологічні	33	-	33
гідрологічні	46	1	45
зоологічні	5	1	4
комплексні	22	5	17
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	70	8	62
Заповідні урочища	107	-	107
Зоопарки	1	1	-
Дендропарки	2	2	-
Разом	773	48	725

*Складено авторами за екологічними паспортами Кіровоградської та Черкаської областей

Загальна площа земель природно-заповідного фонду становить 175,7 тис. га, що становить 4,02% загальної площі ПЗФ України. Щоправда, багато природоохоронних об'єктів місцевого значення існують лише на папері, тобто природоохоронний режим не виконується багатьма землекористувачами, відповідальними, згідно законодавства, за його підтримку.

Найвідомішими об'єктами в межах Середнього Придніпров'я є Канівський заповідник, Нижньосульський та Білоозерський національні парки, дендропарки «Софіївка» та «Веселі Боковеньки», парки пам'ятки садово-паркового мистецтва: Тальнівський, Козацький, Корсунь-Шевченківський, Соснівський, парк Декабристів та інші. На регіональному рівні вкрай важливе значення для розвитку екологічного та інших напрямків туризму мають регіональні ландшафтні парки: Трахтемирів, Світловодський та Боковеньківський ім. М. Л. Давидова.

Загалом на території Середнього Придніпров'я сформовано базову мережу природно-заповідного фонду, яка здебільшого охоплює найцінніші природні комплекси або їх ділянки. Проте, ще не всі природні комплекси та об'єкти, які потребують збереження та охорони, отримали необхідний природоохоронний статус. Загальнодержавною та регіональними програмами формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 р. та «Національною програмою екологічного оздоровлення Дніпра та поліпшення якості питної води» в межах Середнього Придніпров'я передбачалось створення кількох нових та збільшення площ існуючих національних природних парків, загальною площею близько 400 тис.га зокрема: Черкаський Бір, Холодний Яр, Середньо-Придніпровський, Трахтемирівський, Переяслав-Хмельницький та Чорноліський. Державна та регіональна політика у галузі формування екологічної мережі передбачає також формування та розширення регіональних ландшафтних парків: Тимошівський, Рось, Сунківський, Світловодський, Кременчуцькі плавні, Дніпровсько-Тясминський, Шуляцький, Долина Гірського Тікича та інших об'єктів ПЗФ у межах водно-болотних угідь, лісостепових масивів, головних річок [6, 9-16]. Очікуваними наслідками поточних та планових природоохоронних заходів є доведення площі природного-заповідання в межах Середнього Придніпров'я до 10%, що є мінімальним рекомендованим показником сукупної площі природних територій з особливим режимом охорони, відповідно до стандартів Європейського

Союзу [13, 14].

В межах Середнього Придніпров'я спостерігається значна нерівномірність розподілу об'єктів ПЗФ по території регіону (рис. 1). А подолання цієї проблеми, в значній мірі, залежить від реалізації регіональних заходів державної екологічної політики України.

Варто зазначити, що подальший розвиток природоохоронної мережі є актуальним не лише для реалізації екологічних стратегій різного рівня та збереження біорізноманіття, а й з метою збалансування територіальної організації суспільства та галузевої структури економіки. Крім того, господарське використання таких територій, а, особливо, розвиток екологічного туризму сприятиме зайнятості місцевого населення; формуванню центрів екотуристичного обслуговування, вдосконаленню режимів використання об'єктів рекреації в межах екологічних туристичних маршрутів; модернізації інфраструктури об'єктів природно-заповідного фонду та навколишніх територій.

У багатьох об'єктів природно-заповідного фонду Середнього Придніпров'я екологічні стежки та комплексні маршрути найчастіше функціонують як освітньо-виховні з елементами науково-дослідницьких, а також розважальні, пізнавальні та спортивно-оздоровчі. Меншою мірою маршрути здатні реалізувати лікувально-профілактичні рекреаційні функції на багатьох об'єктах природно-заповідного фонду у зв'язку з особливостями їх заповідного режиму. Найкращі умови для розвитку наукового та пізнавального екотуризму мають Канівський заповідник, а також Нижньосульський і Білоозерський національні парки. Пізнавальні та розважальні цілі екотуристів в значній мірі можуть бути реалізовані в межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та дендропарках регіону.

Додатковим фактором, що стимулює розвиток всіх напрямків екологічного туризму є кліматичні умови, адже територія Середнього Придніпров'я повністю знаходиться в межах сприятливої біокліматичної зони і є комфортною для споживачів рекреаційно-туристичних послуг. Також суттєвого впливу завдає зацікавленість місцевого населення в розвитку екологічного туризму, яка зростає відповідно до рівня їх залучення в соціально-економічні процеси. В свою чергу, активізація господарського використання природоохоронних територій з метою екотуристичної діяльності вимагає наявності професійних кадрів для обслуговування потенційних туристів, а також активізації маркетингового та інформаційного забезпе-

чення майбутньої сформованих туристичних послуг.

Враховуючи різноплановість природоохоронних об'єктів регіону та існуючий попит на їх послуги, виникає необхідність окреслити

перспективні напрямки використання даних об'єктів з рекреаційно-туристичними цілями та визначити механізми їх залучення до господарської експлуатації з дотриманням вимог раціонального природокористування.

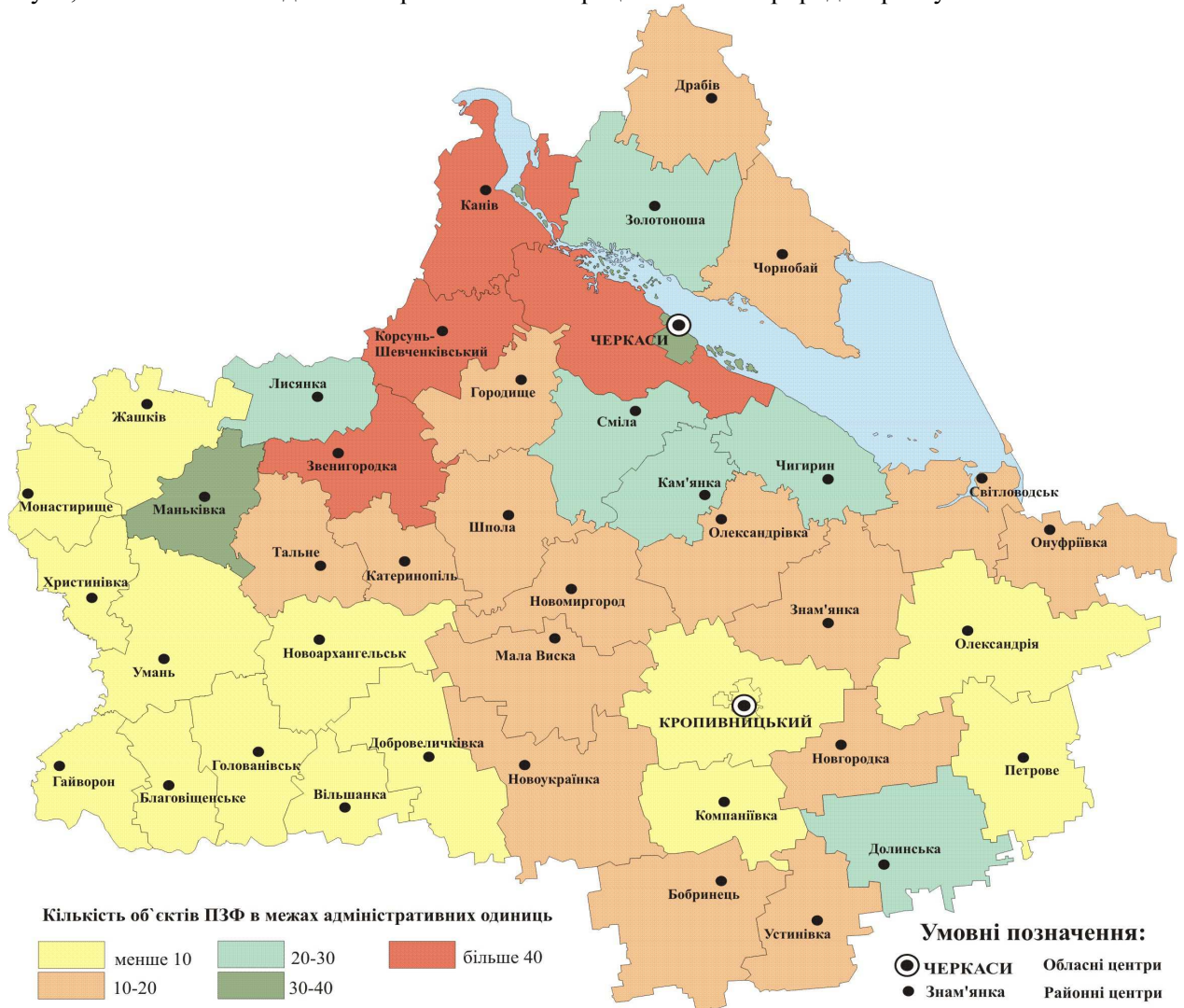

Рис. 1 Розподіл природно-заповідних об'єктів по території Середнього Придніпров'я

Сучасна вітчизняна та світова практика залучення природо-заповідних територій демонструє досить різноманітні варіанти їх цільового використання в рекреаційно-туристичній діяльності. Враховуючи результати проведеного дослідження, відповідно до мети подорожі можемо виділити наступні напрями екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я:

- науково-дослідницькі експедиції, спеціалізовані тури, конференції, семінари та конгреси науковців, а також польові практики студентів;
- пізнавальний туризм з екологічним, ландшафтознавчим, біологічним, геологічним та іншим спрямуванням;
- освітньо-виховні програми, що включають сукупність навчально-виховних, науково-

популярних та тематичних екскурсій по екологічним стежкам, а також розвиток мережі літніх екологічних дитячих закладів;

- спортивно-оздоровчий туризм в межах територій, що включають необхідні ресурси і перешкоди для проведення туристичних походів різної категорії складності;

- розважальні та івент-тури в межах об'єктів з високим рівнем атрактивності, рекреаційної освоєності та стійкості до антропогенних навантажень, наприклад дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва;

- лікувально-профілактична діяльність в межах територій, що забезпечені бальнеологічними, фіто-лікувальними та іншими цілющими ресурсами.

Важливим напрямком розвитку еколо-

гічного туризму в межах Середнього Придніпров'я вважаємо формування спеціалізованої інфраструктури на природоохоронних територіях та поблизу них. Не менш важливим напрямком є покращення інформаційного забезпечення рекреаційної діяльності в регіоні та реклами рекреаційних послуг сформованих підприємствами регіонального рекреаційного комплексу. Розвиток екологічного туризму зможе створити додаткові джерела фінансування для покращення їх функціонування.

Висновки з проведеного дослідження.

Природоохоронні території є основою для розвитку екологічного туризму, популярність якого зростає досить високими темпами в зв'язку зі значним виснаженням рекреаційно-туристичних ресурсів природного та природно-антропогенного походження. Найважливішими проблемами подальшого розвитку екологічного туризму є регуляторна та фінансово-економічна недосконалість природоохоронної діяльності, відсутність моніторингу або його поверховість, що призводить до знищення чи виснаження особливо цінних ресурсів. Також важливими проблемами є невідповідність інфраструктури запитам туристів в більшості об'єктів ПЗФ, недостатня кількість кваліфікованих кадрів, а також низький рівень інформаційного забезпечення та реклами екологічного туризму. Середнє Придніпров'я характеризується наявністю значної кількості природно-антропогенних ресурсів, що є основою для розвитку

екологічного туризму в регіоні. В межах регіону спостерігається нерівномірний розподіл об'єктів природно-заповідного фонду, що впливає на розподіл потоків екотуристів. В межах Середнього Придніпров'я розташовано 773 об'єкти ПЗФ, серед яких більшість місцевого значення та лише 3 мають найвищий природоохоронний статус, хоча регіональні та національні програми розвитку екомережі передбачають збільшення їх чисельності як мінімум до 10. Найбільш перспективними напрямками екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я є науково-дослідницькі експедиції, пізнавальний туризм з екологічним, ландшафтознавчим, біологічним, геологічним та іншим спрямуванням, освітньо-виховні програми, спортивно-оздоровчий туризм, розважальні та івент-тури, а також лікувально-профілактична діяльність.

Проведена оцінка ресурсного потенціалу дає нам право стверджувати, що він є достатнім для розвитку екологічного туризму. Його подальший розвиток в межах Середнього Придніпров'я повинен базуватися на світових та національних тенденціях, але враховувати специфіку природно-заповідного фонду, що є його основною ресурсною базою. З урахуванням вищесказаного, можемо стверджувати, що за певних умов екологічний туризм може бути дієвим інструментом забезпечення сталого розвитку Середнього Придніпров'я.

Література:

1. Габчак Н. Ф. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Закарпаття. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : тези II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дрогобич, 25 квіт. 2014 р.). Дрогобич, 2014. С. 12-14.
2. Гетьман В. І. Екотуризм у національних парках: Екологічний вісник. 2002. (№ 7-8). С. 24-27.
3. Гетьман В. І. Принципи рекреаційної діяльності на територіях регіональних ландшафтних парків України і заходи з їх реалізації: Екологічний вісник. 2003. (№ 11-12). С. 4-7.
4. Депутат М. Екологічний туризм в Україні: поняття, моделі та особливості розвитку. Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль, 2010. Вип. 2 (28). С. 187-191.
5. Дмитрук О. Ю. Урбанізація та екологічний туризм: теорія і практика конструктивно-географічного дослідження. Київ : ВПК "Київський університет", 2002. 76 с.
6. Заключний звіт про результати виконання «Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». URL: <https://menr.gov.ua/news/32903.html>.
7. Конякін С. М. Регіональна екологічна мережа: геоекологічні аспекти формування та розвитку. Регіональні екологічні проблеми Черкащини в контексті переходу до збалансованого розвитку України : матеріали V обл. молод. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 2009 р. – С. 56-59.
8. Кукурудза М. М. Менеджмент національних парків: навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2000, 124 с.
9. Мирза-Сіденко В. М., Маслова Н. М. Природно-заповідний фонд Кіровоградської області: історія формування, сучасний стан, тенденції розвитку. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Географія. 2018. №2 (вип. 45). С. 198-206.
10. Природно-заповідний фонд Черкаської області / упоряд. : О. С. Коноваленко, І. М. Карастан. Черкаси : Вертикаль, 2006. 196 с.
11. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-IV. Відомості Верховної ради України. 2004. № 45. Ст. 502.
12. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки : Закон України від 21 вер. 2002 р. № 1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1989-14>.
13. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 26. Ст. 218.
14. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28

- лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
15. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХП. Відомості Верховної Ради. 1991. №41. Ст. 546.
  16. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XIII. Відомості Верховної Ради. 1992. № 34. Ст. 502.
  17. Савицька О. П., Савицька Н. В., Погребняк Л. В. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки: електронне фахове видання. URL: <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2743-savitska-o-p-savitska-n-v-pogrebnyak-l-v-ekoturizm-yak-vazhлива-skladova-strategiji-stalogo-rozvitku-ukrajini>
  18. Смал В. В. Світовий досвід розвитку екологічного туризму: Український географічний журнал. 2003. (№ 4). С. 58-64.
  19. Смал В. В., Смал І. В. Туризм і сталий розвиток. Вісник ЛНУ, Серія Географічна. Луганськ, 2005. Вип. 32. С. 163-173.
  20. Травкина М. Ю. Регулируемый туризм и отдых в национальных парках. Москва : Изд-во Центра охраны дикой природы. 2002, 880 с.
  21. Царик Л. П. Щодо оптимізації природно-ресурсного потенціалу України в умовах сталого природокористування. Природні ресурси регіону: проблеми використання, ревіталізації та охорони : матеріали III-ого міжнар. наук. семінару. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2018. С. 352-358.
  22. Ecotourism. New World Encyclopedia. URL: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ecotourism>

References:

1. Hachak N. F. Perspektyvy rozvytku ekolohichnoho turyzmu na pryrodookhoronnykh terytoriyakh Zakarpattya. Rozvytok suchasnoyi osvity i nauky: rezul'taty, problemy, perspektyvy : tezy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Drohobych, 25 kvit. 2014 r.). Drohobych, 2014. S. 12-14.
2. Het'man V. I. Ekoturizm u natsional'nykh parkakh: Ekolohichnyy visnyk. 2002. (№ 7-8). S. 24-27.
3. Het'man V. I. Pryntsyupy rekreatsinyoi diyal'nosti na terytoriyakh rehional'nykh landshaftnykh parkiv Ukrayiny i zakhody z yikh realizatsiyi: Ekolohichnyy visnyk. 2003. (№ 11-12). S. 4-7.
4. Deputat M. Ekolohichnyy turyzm v Ukrayini: ponyattya, modeli ta osoblyvosti rozvytku. Naukovi zapysky Ternopil's'koho nats. ped. un-tu im. Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Heohrafiya. Ternopil', 2010. Vyp. 2 (28). S. 187-191.
5. Dmytruk O. Yu. Urbanizatsiya ta ekolohichnyy turyzm: teoriya i praktyka konstruktyvno-heohrafichnoho doslidzhennya. Kyiv : VPK "Kyiv's'kyi universytet", 2002. 76 s.
6. Zaklyuchnyy zvit pro rezul'taty vykonannya «Zahal'noderzhavnoyi prohramy formuvannya natsional'noyi ekolohichnoyi merezhi Ukrayiny na 2000-2015 roky». URL: <https://menr.gov.ua/news/32903.html>.
7. Konyakin S. M. Rehional'na ekolohichna merezha: heoekolohichni aspekty formuvannya ta rozvytku. Rehional'ni ekolohichni problemy Cherkashchyny v konteksti perekhodu do zbalansovanoho rozvytku Ukrayiny : materialy V obl. molod. nauk.-prakt. konf., m. Cherkasy, 2009 r. – S. 56-59.
8. Kukurudza M. M. Menedzhment natsional'nykh parkiv: navch. posib. L'viv : Vydavnychyy tsentr LNU im. Ivana Franka. 2000, 124 s.
9. Myrza-Sidenko V. M., Maslova N. M. Pryrodno-zapovidnyy fond Kirovohrads'koyi oblasti: istoriya formuvannya, suchasnyy stan, tendentsiyi rozvytku. Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Heohrafiya. 2018. №2 (vyp. 45). S. 198-206.
10. Pryrodno-zapovidnyy fond Cherkas'koyi oblasti / uporyad. : O. S. Konovalenko, I. M. Karastan. Cherkasy : Vertykal', 2006. 196 s.
11. Pro ekolohichnu merezhu Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 24.06.2004 r. № 1864-IV. Vidomosti Verkhovnoyi rady Ukrayiny. 2004. № 45. St. 502.
12. Pro Zahal'noderzhavnu prohramu formuvannya natsional'noyi ekolohichnoyi merezhi Ukrayiny na 2000-2015 roky : Zakon Ukrayiny vid 21 ver. 2002 r. № 1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1989-14>.
13. Pro osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2020 roku : Zakon Ukrayiny vid 21.12.2010 r. № 2818. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2011. № 26. St. 218.
14. Pro osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2030 roku : Zakon Ukrayiny vid 28 lyutoho 2019 r. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
15. Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha : Zakon Ukrayiny vid 25 cherv. 1991 r. № 1264-KhP. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 1991. №41. St. 546.
16. Pro pryrodno-zapovidnyy fond Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16 cherv. 1992 r. № 2456-XIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 1992. № 34. St. 502.
17. Savits'ka O. P., Savits'ka N. V., Pohrebnyak L. V. Ekoturizm yak vazhlyva skladova stratehiyi staloho rozvytku Ukrayiny. Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky: elektronne fakhove vydannya. URL: <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2743-savitska-o-p-savitska-n-v-pogrebnyak-l-v-ekoturizm-yak-vazhлива-skladova-strategiji-stalogo-rozvitku-ukrajini>
18. Smal' V. V. Svitovyy dosvid rozvytku ekolohichnoho turyzmu: Ukrayins'kyi heohrafichnyy zhurnal. 2003. (# 4). S. 58-64.
19. Smal' V. V., Smal' I. V. Turyzm i stalyy rozvytok. Visnyk LNU, Seriya Heohrafichna. Luhans'k, 2005. Vyp. 32. S. 163-173.
20. Travkina M. Yu. Reguliruemyy turizm i otdykh v natsional'nykh parkakh. Moskva : Izd-vo Tsentra okhrany dikoi prirody. 2002, 880 s.
21. Tsaryk L. P. Shchodo optymizatsiyi pryrodno-resursnoho potentsialu Ukrayiny v umovakh staloho pryrodokorystuvannya. Pryrodni resursy rehionu: problemy vykorystannya, revitalizatsiyi ta okhorony : materialy III-oho mizhnar. nauk. seminaru. L'viv : Vydavnychyy tsentr LNU im. Ivana Franka. 2018. S. 352-358.
22. Ecotourism // New World Encyclopedia URL: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ecotourism>

Аннотация:

Соколовский В. А., Щеголева И. В. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА НА ПРИРОДООХРАННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ СРЕДНЕГО ПРИДНЕПРОВЬЯ

В статье рассмотрены сущность экологического туризма и предпосылки его развития на природоохранных территориях. Определены проблемы развития экологического туризма на природоохранных территориях Украины, среди которых: несовершенство мониторинга природоохранных территорий, отсутствие природоохранного статуса у природных комплексов и объектов, требующих сохранения и охраны, задержки с созданием администраций объектов ПЗФ и отводом земель, развитие инфраструктуры, недостаток маршрутов и программ для экологических туров на этих территориях, недостаточное количество профессиональных кадров, специализирующихся на экологических турах, недостаточная информированность потребителей о экологических турах, а также несовершенство механизма привлечения местных жителей к предоставлению услуг по экологическому туризму. Проанализированы ресурсная база и определены основные направления использования природоохранных территорий для организации экологического туризма. Исследован природно-антропогенный потенциал Среднего Приднепровья и особенности его использования в экологическом туризме. В рамках исследования определена общая структура, численность и особенности рекреационного использования природоохранных объектов Среднего Приднепровья. На территории Среднего Приднепровья расположены 773 объекта ПЗФ, что составляет 9,28% общегосударственного фонда. Общая площадь земель природно-заповедного фонда составляет 175,7 тыс. га, что составляет 4,02% общей площади ПЗФ Украины. Определены основные направления экологического туризма в пределах Среднего Приднепровья и обоснованно перспективы его развития в регионе. Основными направлениями экологического туризма в пределах Среднего Приднепровья определены: научно-исследовательские экспедиции, специализированные туры, конференции, семинары и конгрессы ученых, а также полевые практики студентов; познавательный туризм с экологическим, ландшафтоведческим, биологическим, геологическим и другими направлениями; образовательно-воспитательные программы, включающие совокупность учебно-воспитательных, научно-популярных и тематических экскурсий по экологическим тропам, а также развитие сети летних экологических детских лагерей; спортивно-оздоровительный туризм в пределах территорий, включающих необходимые ресурсы и препятствия для проведения туристических походов различной категории сложности; развлекательные и ивентуры в пределах объектов с высоким уровнем атрактивности, рекреационной освоенности и устойчивости к антропогенным нагрузкам, например дендропарков и парков-памятников садово-паркового искусства; лечебно-профилактическая деятельность в пределах территорий, которые обеспечены бальнеологическими, фито-лечебными и другими целебными ресурсами.

Ключевые слова: экологический туризм, природоохранные территории, природно-заповедный фонд, Среднее Приднепровье.

Abstract:

Sokolovskyi V. A., Shchegoleva I. V. PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL TOURISM IN NATURAL ENVIRONMENTAL TERRITORIES OF THE MIDDLE PRIDNIPROVIA

The article considers the essence of ecological tourism and the preconditions for its development in protected areas. The problems of development of ecological tourism in protected areas of Ukraine are identified, among them: monitoring imperfection of protected areas, absence of environmental status in natural complexes and objects to be preserved and protected, delay in establishing of administrations of NRF facilities and land allocation, poor infrastructure, lack of routes and programs for ecological tours in these territories, insufficient number of professional staff specializing in ecological tours, lack of consumer awareness about ecological tours and imperfect mechanism to attract local residents to the provision of eco-tourism services. The resource base has been analyzed and the main directions of using of protected areas for the organization of ecological tourism are defined. The natural and anthropogenic potential of the Middle Pridniprovya and its use in ecological tourism are investigated. In the framework of the research the general structure, number and features of recreational use of environmental objects of the Middle Pridniprovya are determined. On the territory of the Middle Pridniprovya there are 773 objects of the NRF, which is 9.28% of the national fund. The total area of the lands of the nature reserve fund is 175.7 thousand hectares, which is 4.02% of the total area of the NRF, of Ukraine. The main directions of ecological tourism within the Middle Pridniprovya are determined and perspectives of its development in the region are substantiated. The main directions of ecological tourism within the Middle Pridniprovya region are defined: research expeditions, specialized tours, scientific conferences, seminars and congresses, as well as student field practices; cognitive tourism with ecological, landscape-based, biological, geological and other directions; Educational and socially educational programs, which include a set of educational, popular scientific and thematic excursions on ecological tracks, as well as the development of a network of summer environmental children's camps; sports and health tourism within the territories that include the necessary resources and obstacles for tourist trips of different levels of difficulty; entertainment and event tours within objects with a high level of attraction, recreational development and resistance to anthropogenic burden, such as arboreta and park-monuments of garden art; and health care activities within the territories provided with balneological, phyto-curative and other healing resources.

Key words: ecological tourism, nature protection territories, natural reserve fund (NRF), Middle Pridniprovya.

Надійшла 23.04.2019 р.